

Tulopolitiikka, funktionaalinen tulonjako ja palkkamaltti Suomessa vuosina 1962–2014

Pekka Sauramo

Artikkelissa tarkastellaan suomalaisen tulopolitiikan historiaa. Ajanjakso 1962–2014 jaetaan osiin erottamalla siitä muun muassa maltillisten ja vähemmän maltillisten palkkaratkaisujen ajanjaksoja. Palkkamalitin määrittelyssä otetaan lähtökohdaksi ay-liikkeen keskimääräinen käyttäytyminen, jota kuvataan dynaamisella funktionaalisen tulonjaon kehitystä ajanjaksolla 1962–2014 kuvaavalla empiirisellä yhtälöllä. Analyysin yksi keskeinen tulos on, että Suomessa alkoi 1990-luvun puolivälissä palkkamalitin ajanjakso. Suomalainen ay-liike mukautui eurooppalaiseen alhaisen inflaation ympäristöön. Sen tähden funktionaalista tulonjakoa kuvastava palkkojen osuus pysyi 1990-luvun alkuvuosina tapahtuneen laskun jälkeen historiaan verrattuna varsin alhaisella tasolla aina vuoteen 2009 asti. Mukautuminen merkitsi sitä, että suomalainen ay-liike irtaantui perinteisestä devalvaatio- ja talouskriisiviudet sisältävästä periodista 2008–2014 ei erottaudu keskimääräistä voimakkaamman palkkainflaation ajanjaksona.

Pääministeri Juha Sipilän johtaman hallituksen alkutaivalta on hallinnut yritys saada aikaan työmarkkinaosapuolten välille yhteiskuntasopimus, jonka avulla hintakilpailukyyn parantuminen Suomessa vauhdittuisi. Suomalaiseen keskusteluun on ilmestynyt uusi ilmaus ”pitkäaikainen äärimaltillinen palkkaratkaisu” kuvaamaan keskeistä tapaa parantaa kustannuskilpailukykyä.

Maltillisista palkkaratkaisuista Suomessa on kuitenkin puhuttu koko tulopolitiikan aikakauden ajan. ”Suomeksi sanottuna tulopolitiikan päämäärä on inflaation torjuminen.” Näin luonnehti yksi keskeinen suomalaisen tulopolitiikan arkkitehti Keijo Liinamaa tulopolitiikan keskeisintä tavoitetta 1970-luvun alussa (Liinamaa 1972, 3). Liinamaalle oli jo ehtinyt kertyä kokemusta tulopoliittisten ratkaisujen tekemisestä. Suomalaisen tulopolitiikan historiassa kaksi ensimmäistä tulopoliittista kokonaisratkaisua, Liinamaa I ja Liinamaa II, syntyivät hänen ollessaan valtakunnansovittelijana.

Pyrkimys inflaation hillintään hallitsi suomalaisen tulopolitiikan alkua. Olihan Liinamaa I keskeinen osa vuonna 1967 suoritettun suurdevalvaation jälkihoitoa. Sopimuksen yhtenä tavoitteena oli kahlita devalvaation jälkeen palkkainflaation kiihtymistä.

Liinamaa korosti inflaation torjumisen tärkeyttä mutta lisäsi: ”Palkansaajien kannalta

VTT Pekka Sauramo (pekka.sauramo@labour.fi) on erikoistutkija Palkansaajien tutkimuslaitoksessa. Kirjoitus on osa Palkansaajasäätiön rahoittamaa ”Tulopolitiikka ja funktionaalinen tulonjako” -projektia. Kiitän Pekka Korpista, Heikki Oksasta, Jukka Pekkarista, Matti Pohjolaa ja Antti Suvantoa sekä anonymia lausunnonantajaa hyödyllisistä kommentteista. Artikkelin puutteet jäävät vastuulleni. Kiitän myös Olli Savelaa aineiston muodostamisesta saamastani avusta.

perusteltuna tavoitteena on päästä työn tuottavuuden kasvua vastaavaan reaaliensoiden nousuun.” (Liinamaa 1972, 3). Suomalaisen ay-liikkeen yksi palkkapolitiittinen peruslähtökoh- ta on ollut se, että palkansaajilla on oikeus päästä osalliseksi työn tuottavuuden kasvun mahdollistamasta elintason noususta.

Nyt suomalainen ay-liike on kuitenkin val- mis tinkimään tulonjakotavoitteestaan. Voi- daan sanoa, että Suomessa eletään palkkamal- tin aikaa. Tämä ei ole ensimmäinen kerta, mut- ta ei ole helppoa kertoa, kuinka yleistä se on ollut. Suomalaisen tulopolitiikan tutkimukses- sa tulopolitiikkaa ei ole tarkasteltu sellaisena palkkaratkaisujen historiana, jossa palkkarat- kaisujen maltillisuus olisi nostettu keskeiseksi kysymykseksi.

Tässä artikkelissa se on keskeinen kysymys. Tarkoitukseni on jakaa suomalaisen tulopoliti- kan historiaa ajanjaksoihin siten, että pyrin erottamaan siitä muun muassa maltillisten ja vähemmän maltillisten ratkaisujen ajanjaksoja. Tämänhetkinen kilpailukykykeskustelu antaa yhden hyvän syyn suomalaisen palkkamal- tin historian tarkasteluun, mutta tavoitteeni on viime kädessä pyrkiä lisäämään tietämystä su-omalaisesta tulopolitiikasta ja sen historiasta.

Vaikka palkkamaltilti on ollut oleellinen osa suomalaisen tulopolitiikan kieltä ja vaikka so- pimuksia on niiden solmimisen jälkeen tavalli- sesti luonnehdittu maltillisiksi tai vähemmän maltillisiksi, ei ole itsestään selvää, mikä on osuva tapa määritellä palkkamaltilti. Kysymystä käsitellessäni tarkastelen erityisesti suomalai- sen ay-liikkeen käyttäytymisen muutoksia, kos- ka palkkamaltiltin voi tulkita kuvastavan niitä. Kiinnitän erityishuomion kahteen viime vuosi- kymmeneen. Otan alhaisen inflaation ja siihen liittyen palkkamaltiltin esille talouspolitiittisena tavoitteena, joka on ollut keskeinen erityisesti

Euroopan unionissa. Siksi se on ollut keskei- nen talouspolitiittinen tavoite myös EU-Suomes- sa, eikä suomalainen ay-liikekään ole voinut sivuuttaa sitä.

Jo edellä esitetystä Liinamaan puheenvuo- rosta käy ilmi, että suomalaisen ay-liikkeen palkkapolitiittiset tavoitteet ovat liittyneet lähei- sesti funktionaaliseen tulonjakoon. Ay-liikkeel- lä on ollut suoraan funktionaalista tulonjakoa koskevia tavoitteita. Artikkelissa lähdetään siitä, että ay-liike on myös pystynyt vaikutta- maan funktionaaliseen tulonjakoon, vaikka se ei tietenkään ole yksinään päättänyt siitä. Oleellista on lisäksi se, että ay-liike on palkka- vaatimuksia asettaessaan saattanut ottaa huo- mioon funktionaalisen tulonjaon kulloisenkin tilan. Tähän seikkaan kiinnitetään artikkelissa erityishuomio.

Suomalaista ay-liikettä edustavaksi organi- saatioksi olen valinnut merkittävimmän kes- kusjärjestön eli SAK:n. Kuvaan kirjoituksessa, miten funktionaalista tulonjakoa koskevat ta- voitteet ovat olleet esillä SAK:n palkkapolitiit- sia linjauksia kuvaavissa asiakirjoissa. SAK on perinteisesti esittänyt palkkapolitiittisia tavoit- teitaan palkanormien eli palkankorotusten suuruutta säätelevien ohjenuorien avulla. Niis- sä on tyypillisesti lähdetty siitä, ettei funkto- naalisen tulonjaon tulisi normaalioloissa kehity- tyä palkansaajaväestön kannalta epäedulliseen suuntaan.

Tarkastelen artikkelissa samanaikaisesti nel- jää aihepiiriä: suomalaisen tulopolitiikan histo- riaa, funktionaalisen tulonjaon kehityksen kes- keisiä piirteitä, palkanormien mukaista palk- kakehitystä ja siihen liittyen palkkamaltiltia. Tulopolitiikan vaiheita jaksotellessani hyödyn- nän dynaamista funktionaalisen tulonjaon muutoksia kuvaavaa ajanjakson 1962–2014 aineistosta estimoitua yhtälöä, jota voi ainakin

tiettyyn rajaan asti pitää myös ay-liikkeen käyttäytymistä kuvastavana yhtälönä.

Yhtälön yhtenä talusteoreettisena kiinnekohtana on niin sanottu skandinaavinen inflaatiomalli, jota on kutsuttu myös EFO-malliksi (Edgren ym. 1973). Ruotsalaiset työmarkkinaekonomistit Gösta Edgren (TCO), Karl-Olof Faxén (SAF) ja Clas-Erik Odhner (LO) kehittivät 1960-luvun lopulla tarkastelukehikon palkkaneuvotteluja hyödyttäväksi välineeksi käyttämällä esikuvana hieman aiemmin Norjassa kehitettyä makromallia (Aukrust 1970). Koska yhtälö sisältää palkkakäyrän virheenkorjausterminä, sen kuvaamaa käyttäytymistä tulkittaessa voidaan hyödyntää palkkakäyrään liittyvää teoriaa.

Analyysin yksi keskeinen tulos on se, että suomalaisen ay-liikkeen käyttäytyminen muuttui 1990-luvun puolivälissä. Tuolloin alkoi ajanjakso, jota voi kutsua palkkamaltin ajanjaksoksi. Muutoksen keskeisenä taustatekijänä oli Euroopan syvenevä rahataloudellinen integraatio, johon Suomikin meni mukaan. Myös suomalainen ay-liike mukautui prosessiin ja siihen liittyneeseen alhaisen inflaation tavoitteeseen. Mukautuminen näkyi siten, että funktionaalista tulonjakoa kuvastava palkkojen osuus vakiintui ajanjaksolla 1995–2007 tasolle, joka oli selvästi aiempaa matalampi.

Mikäli ay-liikkeen käyttäytyminen olisi perustunut perinteiseen suomalaiseen tulonjakosykliin, devalvaatiosykliin, olisi voinut odottaa, että työvoimakustannusten nousu olisi 1990-luvun alkupuolella tapahtuneen markan devalvoitumisen takia voimistunut 1990-luvun puolivälissä toteutunutta selvästi enemmän. Ay-liike kuitenkin irtaantui 1990-luvun puolivälissä perinteisen devalvaatiosyklin mukaisesta käyttäytymisestä.

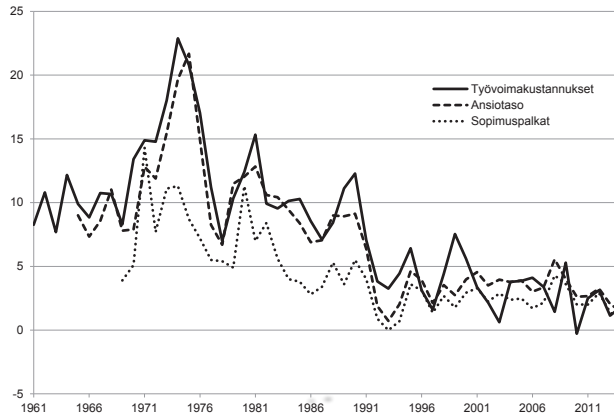
Suomalaiseen kilpailukykykeskusteluun suhteutettuna edellä esitetty tulkinta saattaa tuntua oudolta. Onhan keskustelun pääjuonteena ollut hintakilpailukyvyn heikkouden ja heikentymisen korostaminen. Kirjoituksessa kommentoin joiltakin osin viimeaikaista kilpailukykykeskustelua Suomessa.

1. Mitä on palkkamaltti?

Viimeiset kaksikymmentä vuotta ovat olleet Suomen taloushistoriassa monessa suhteessa poikkeuksellista aikaa. Nimellisten kustannusten nousu on ollut historiaan verrattuna varsin hidasta. Tämä ei ole ollut ainoastaan suomalainen ilmiö, mutta kehitykseen on Suomessa liittynyt erityispiirteitä. Kuviossa 1 hidastumista on havainnollistettu kolmea eri indikaattoria käyttämällä. Niiden antama kuva kustannuskehityksen pääpiirteistä on erityisesti viimeisten kahdenkymmenen vuoden osalta samankaltainen. Toki joinakin vuosina esimerkiksi ansiotasossa ja työvoimakustannuksissa on voinut olla kehityseroja, koska työnantajan sosiaaliturvamaksuja on muutettu. Huomionarvoista on myös se, että ansiotason vaihtelut ovat viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana noudatelleet aiempaa tiiviimmin sopimuspalkkojen vaihteluita.

Vaikka nimellisten työvoimakustannusten alhaista nousua on luontevaa pitää osoituksena palkkamaltista ainakin historiallisessa vertailussa, palkkamaltin määrittely ei kuitenkaan ole suoraviivaista. Nimellisten työvoimakustannusten yli kymmenen prosentin nousu ei välttämättä ole osoitus ei-maltillisesta työvoimakustannusten noususta. Arvioon vaikuttavat esimerkiksi inflaation, erityisesti kansainvälisen inflaation, suuruus ja työn tuottavuuden kasvun riipeys.

Kuvio 1. Ansiotason ja sopimuspalkkeiden muutokset (kaikki palkansaajat) sekä työvoimakustannusten muutokset teollisuudessa 1961–2014.

Ansiotasoindeksin muutokset ovat ajanjaksolta 1965–2014, sopimuspalkkaindeksin muutokset ajanjaksolta 1969–2014. Työvoimakustannukset kuvaavat palkansaajakorvauksia palkansaajan tekemää työtuntia kohti. Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito, Ansiotasoindeksi.

Ehkä yleisimmin käytetty tapa määritellä palkkamaltilti on kuitenkin ollut liittää se alhaisen inflaation tavoitteluun ja alhaiseen työvoimakustannusten nousuun. Kun palkkamaltilti on haluttu liittää osaksi hintakilpailukykytarkasteluja, maltilti on usein vielä samaistettu yksikkötyökustannusten eli työn tuottavuudella korjattujen työvoimakustannusten maltillisiksi arvioituun kehitykseen. Kehitys on ollut maltillista, jos nimellisten työvoimakustannusten nousu on pysynyt työn tuottavuuden kasvun antamissa rajoissa. Tuolloin yksikkötyökustannukset ovat joko pysyneet ennallaan tai laskeutuneet. Hintakilpailukykyyn kannalta on oleellista, minkälaista kehitys on ollut kilpailijoihin verrattuna.

Palkkamaltilin luonnehdinnoissa on voitu lähteä liikkeelle myös yritysten keskimääräisestä kannattavuudesta. Empiirissä tarkasteluissa kannattavuuden muutoksia on yleensä kuvattu funktionaalisen tulojaon muutosten eli reaaliisten yksikkötyökustannusten avulla. Jos pal-

kansaajakorvausten osuus arvonlisäyksestä esimerkiksi teollisuudessa on laskenut, se on ollut osoitus yritysten keskimääräisen kannattavuuden parantumisesta. Tätä voidaan pitää osoituksena maltillisesta kustannuskehityksestä. Kilpailukykytarkastelut tuovat tarkasteluihin ja luonnehdintoihin lisäpiirteitä.

Palkkamaltilti EU:n talouspoliittisena tavoitteena

Koska Suomi on EU-maana osallistunut viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana tiivistyneeseen rahataloudelliseen integraatioon, EU:n puitteissa käytetyllä palkkamaltilin määritelmällä on ollut merkitystä myös Suomessa. Vaikka EU:n raporteista ei löydykään yhtä tapaa määritellä palkkamaltilti, niissä toistuvat samankaltaiset tavat.

Euroopan rahataloudellisessa yhdentymisessä talous- ja rahaliitto EMUn syntyminen on ollut historiallinen tapahtuma. Koska alhaiseen

inflaatioon pyrkiminen on alusta alkaen ollut EMUssa keskeinen talouspoliittinen tavoite, ei ole yllätys, että palkkamalttia luonnehdittaessa on tavallisesti lähdetty liikkeelle nimellisistä yksikkötyökustannuksista. Palkkamalttia tarkasteltaessa on voitu kiinnittää huomio kuitenkin myös funktionaaliseen tulonjakoon. Sen lisäksi palkkamaltin syitä tarkasteltaessa on voitu kiinnittää huomio käyttäytymismuutoksiin.

Nämä kolme seikkaa nousivat näkyvästi esiin muun muassa Euroopan komission kesäkuussa 2002 antamassa tiedonannossa *The euro area in the world economy - developments in the first three years* (European Commission 2002). Sen työmarkkinoita käsittelevän jakson yhteenvedossa (sivu 19) korostettiin sitä, että työttömyyden alenemisesta huolimatta yksikkötyökustannusten nousu euroalueella ei ollut kiihtynyt ja että palkkakehityksen maltillistuminen oli alkanut jo ennen EMUn alkua ja jatkunut sen alkuvuosina. Tätä ei komission mukaan voitu selittää muulla kuin työmarkkinoiden käyttäytymisen muutoksilla. Palkkamaltista todisti myös reaalisten tuotepalkkojen kehitys suhteessa tuottavuuteen. Näin ollen komission analyysi pelkistyi reaalsiin yksikkötyökustannuksiin, jonka peilikuva on työtulojen arvonnäkökulman kehitys.

Palkkamaltin syitä tarkasteltaessa komission tiedonannossa otetaan esille käyttäytymisen muutos mutta ei mainita toimijoita, jotka ovat voineet vaikuttaa työvoimakustannuksiin. On kuitenkin ilmeistä, että Euroopan komissiossa pidetään ay-liikettä yhtenä keskeisenä toimijana.

Tässä artikkelissa lähdetään siitä, että suomalainen ay-liike on vaikuttanut keskimääräiseen palkkakehitykseen ja sen tähden myös nimellisten yksikkötyökustannusten ja funktio-

naalisen tulonjaon kehitykseen. Se ei ole yksistään määrännyt kehityksen suuntaa mutta on vaikuttanut siihen. Jos halutaan tutkia palkkamalttia tästä lähtökohdasta, tarvitaan tietoa ay-liikkeen käyttäytymistä ohjaavista tavoitteista.

2. Mitkä tavoitteet ovat ohjanneet suomalaisen ay-liikkeen palkkavaatimuksia?

Suomalainen ay-liike on perinteisesti eli jo 1950-luvulta lähtien liittänyt palkkatavoitteen funktionaalisen tulonjaon kehitykseen (Sauramo 2004a; 2004b, 2004c). Esimerkiksi SAK:n vuoden 1991 edustajakokouksessa hyväksymässä sopimuspoliittisessa selonteossa todetaan (SAK 1991, 33): ”Työvoimakustannusten nousun tulee pääsääntöisesti noudattaa vientihintojen nousun ja avoimen sektorin tuottavuuden kasvun yhteismäärän perusteella syntyvää jakovaraa. Tällöin on huomioitava taloudellisen tilanteen vaihtelut ja SAK:n perustavoitteiden toteutuminen.”

Tavoitteena on pyrkiä palkankorotuksiin, jotka pitävät funktionaalisen tulonjaon muuttumattomana vientiteollisuudessa. Ajatuksena on, että vientiteollisuus toimii palkkajohtajana, joka määrittää palkankorotusten muutosvauhdin myös talouden suljetulla sektorilla. Palkkustannusten nousua vastaava hintojen nousu pitää funktionaalisen tulonjaon muuttumattomana myös suljetulla sektorilla. Taloudellisen tilanteen vaihtelut voivat kuitenkin antaa syyntä noudattamatta tätä palkkanormia.

Palkkanormi perustuu EFO-malliin. Ruotsissa työmarkkinajärjestöt sopivat EFO-mallin käyttämisestä niitten välisissä palkkaneuvotteeluissa. Suomessa näin ei sovittu, mutta työmarkkinajärjestöt omaksuivat sen mukaisen ajattelutavan. SAK:n asiakirjoissa EFO-mallin

vaikutus alkoi näkyä 1970-luvulla (Sauramo 2004b, 15; Pekkarinen ja Vartiainen 1995, 271–272).

Tiivistyvä eurooppalainen integraatio alkoi vaikuttaa SAK:n linjauksiin 1990-luvun puolivälissä. Erityisesti Suomen meneminen mukaan rahaliittoon muovasi tavoitteenasettelua. Muutos on dokumentoitu vuoden 2001 edustajakouksessa hyväksytyssä *Sovitaan yhdessä* -asiakirjassa seuraavasti (SAK 2001, 18):

”Sopimustoiminnalle on olennaista se, miten euro-alueella kestävästi sovittaudutaan matalaan inflaatioon, joka koskee talouden kaikkia osapuolia: työmarkkinoita, yrityksiä, niiden omistajia ja työntekijöitä sekä julkista valtaa.

Talouden tasapainoisen kehityksen ja hintakilpailukyvyn kanssa yhteensopivaa palkkojen ja muiden työvoimakustannusten nousuvaraa osoittavana ohjenuorana voidaan pitää kansantalouden keskimääräistä työn tuottavuuden kasvua ja Euroopan keskuspankin asettamaa inflaatiotavoitetta.”

Asiakirjassa korostetaan matalaan inflaatioon sopeutumisen tärkeyttä. Samalla SAK tukee sellaista palkanormia, jossa kansantalouden keskimääräisen tuottavuuden kasvun lisäksi palkankorotusvaraa määrittää Euroopan keskuspankin asettama inflaatiotavoite. Inflaatiotavoitteeseen ankkuroitua palkanormia oli tarkasteltu jo aiemmin muun muassa Tulopoliittisen selvitystoimikunnan inflaatioreportissa (TUPOSETO 1995).

SAK:n eri vuosikymmenillä hyväksymiä palkkapolitiittisia tavoitteita yhdistää se, että tavoitteet on kytketty funktionaaliseen tulonjakoon. Tavoitteet on esitetty siten, että ne voidaan tulkita tietyn palkanormin tukemiseksi. SAK:n tukemat palkanormit eivät ole olleet poikkeuksellisia, vaan omana aikanaan yleisimmin keskustelussa esillä olleita normeja. SAK:n

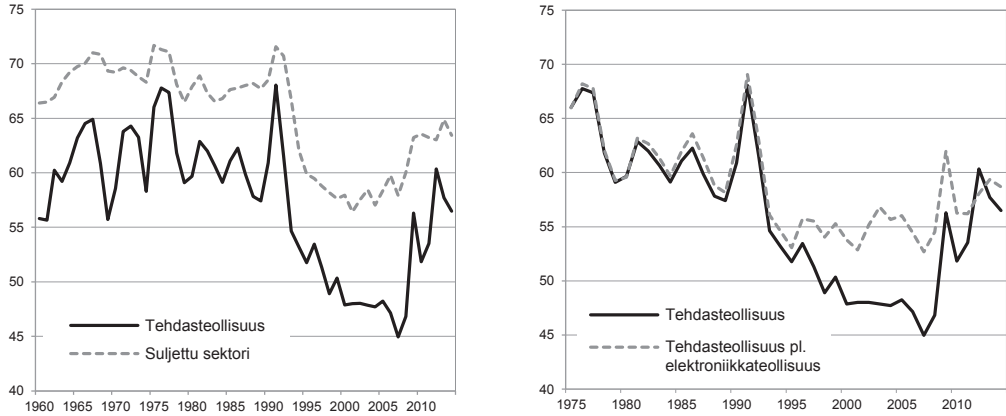
perustavoitteena on tyypillisesti ollut se, että funktionaalisen tulonjaon pitäisi vähintään pysyä muuttumattomana tai että palkansaajien saaman osuuden tulisi kasvaa. Tämä periaate ei kuitenkaan ole jäykkä. Taloudellinen tila voi antaa aiheen poiketa normin mukaisesta palkanmuutoksesta.

Ei ole itsestään selvää, mihin palkanormiin tukeutuminen on hyödyllisin tapa kuvata funktionaalisen tulonjaon ja työvoimakustannusten kehityssuuntia Suomessa. Jatkossa hyödynnetään EFO-mallia, eli talous jaetaan avoimeen ja suljettuun sektoriin. Tämä ei tarkoita sitä, että tarkastelut perustuisivat oletukseen siitä, että EFO-malli olisi ollut aina paras mahdollinen tapa kuvata työvoimakustannusten muutoksia Suomessa. Se kuitenkin mahdollistaa työvoimakustannusten vivahteikkaan analyysin ja myös EFO-mallin toimivuuden tarkastelun. Vaikka tässä artikkelissa kustannuskilpailukyky ei olekaan keskeisimpänä kiinnostuksen kohteena, jako avoimeen ja suljettuun sektoriin myös tarjoaa parhaat edellytykset kommentoida joitakin suomalaisen kilpailukykykeskustelun piirteitä.

3. Funktionaalinen tulonjako ja työttömyys: oleellisia kehityspiirteitä

Funktionaalinen tulonjako ei ole Suomessa pysynyt vakaana. Erityisesti vientiteollisuudessa vaihtelut ovat perinteisesti olleet voimakkaita (kuvio 2). Tähän ovat vaikuttaneet oleellisesti kansainväliset suhdanteet, jotka ovat heilutelleet Suomen tavaravienttiä ja myös vientihintoja. Ulkomaisten tekijöiden lisäksi vaihteluja ovat vahvistaneet erityistekijät, joista tärkein on ollut Suomessa harjoitettu valuuttakurssipolitiikka. Suljetulla sektorilla funktionaalisen

Kuvio 2. Funktionaalinen tulonjako tehdasteollisuudessa, suljetulla sektorilla ja tehdasteollisuudessa ilman elektroniikkateollisuutta 1960–2014.

Funktionaalista tulonjakoa on mitattu palkansaajakorvausten osuudella bruttoarvonlisäyksestä. Suljettuun sektoriin kuuluvat seuraavat toimialat: F (rakentaminen), G (kauppa), H (kuljetus ja varastointi), I (majoitus- ja ravitsemistoiminta), J (informaatio ja viestintä), K (raboitus- ja vakuutus toiminta).

Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito.

tulonjaon vaihtelut ovat olleita vähäisempiä, mutta molemmilla sektoreilla palkkojen osuus laski 1990-luvun alkuvuosina selvästi.

Tehdasteollisuudessa lasku kuitenkin jatkui. Tämä johtui viime kädessä Nokian ja muun elektroniikkateollisuuden nousun vaikutus oli niin suuri, että se muovasi koko tehdasteollisuuden kehityslukuja. Palkkojen osuuden lasku jatkui lähes yhtäjaksoisesti aina vuoteen 2008 asti eli koko Nokian menestysvuosien ajan. Nokian kriisiytyminen näkyi palkkojen osuuden rajuna nousuna koko tehdasteollisuudessa (kuvio 2).

Jos elektroniikkateollisuus poistetaan tehdasteollisuudesta, funktionaalinen tulonjako pysyy muussa tehdasteollisuudessa laskun jälkeen suhteellisen vakaana vuoteen 2008 asti (kuvio 2). Siten Nokian avulla voidaan selittää palkkojen osuuden laskun jatkuminen koko tehdasteollisuudessa mutta ei 1990-luvun alus-

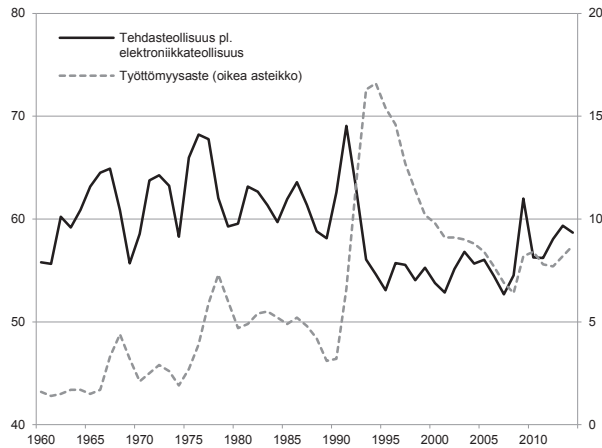
sa tapahtunutta palkkojen osuuden laskua eikä aiempaa matalamman tason vakiintumista.

Lamavuosina tehdasteollisuudessa tapahtunutta palkkojen osuuden laskua selittää markan devalvoitumisen ohella muun muassa poikkeuksellisen voimakas työn tuottavuuden kasvu. Useissa tutkimuksissa sen keskeisenä syynä on pidetty niin sanottua luovaa tuhoa eli tehotomien toimipaikkojen kuolemista (Kyyrä ja Maliranta 2008; Böckerman ja Maliranta 2012). Palkkojen osuus ei kuitenkaan olisi laskenut voimakkaasti, ellei työvoimakustannusten nousu olisi hidastunut selvästi.

Jos lähdetään siitä, että suomalainen ay-liike on voinut vaikuttaa funktionaaliseen tulonjakoon, herää kysymys, miksei se reagoanut voimakkaammin 1990-luvun alussa tapahtuneeseen palkkojen osuuden laskuun.

Koska Nokian kultakausi ei selvästikään vaikuttanut ay-liikkeen palkkavaatimuksiin,

Kuvio 3. Funktionaalinen tulonjako tehdasteollisuudessa (pl.elektroniikkateollisuus) ja työttömyysaste 1960–2014

Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito, Työvoimatutkimus.

jatkossa kiinnitetään erityishuomio siihen osaan tehdasteollisuutta, johon ei kuulu elektroniikkateollisuus. Kehitys on ollut poikkeuksellista myös tällä toimialalla, koska palkkojen osuus ei kääntynyt 1990-luvun alun laskun jälkeen uuteen nousuun ennen vuotta 2008.

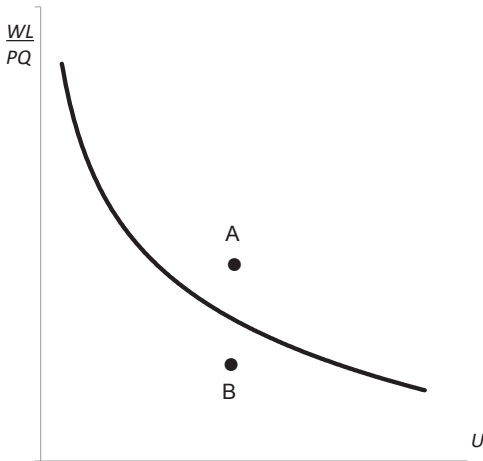
Funktionaalinen tulonjako ja työttömyys: palkkakäyrä

Palkkojen osuuden pysyväisluonteista laskua saattavat selittää jotkut Suomen taloushistoriassa uudet poikkeukselliset tekijät. Vaikka jo palkkojen osuuden pysyväisluonteinen lasku tekee 1990-luvusta Suomen taloushistoriassa poikkeuksellisen, vuosikymmenen ainutlaatuisuutta korostaa erityisesti työttömyyden nouseminen ennätystasolle ja sen vakiintuminen aiempaa korkeammalle tasolle (kuviot 3). Olisi yllättävää, jos näillä kahdella piirteellä ei olisi minkäänlaista keskinäistä riippuvuutta. Joukotyöttömyys on saattanut kuvastua paitsi suomalaisen ay-liikkeen palkkavaatimuksissa myös funktionaalisen tulonjaon kehityksessä.

Riippuvuudesta on olemassa runsaasti taloustieteellistä tutkimusta, joka on voinut perustua erilaisiin teoriaperinteisiin. Osa on saattanut tukeutua taloustieteen valtavirtaan, osa jälkikeynesiläisiksi tai marxilaisiksi luonnehdittaviin lähestymistapoihin (Blanchflower ja Oswald 1995, 160–162; Rowthorn 1977). Kaikkia lähestymistapoja yhdistää se, että ammattiliitot saattavat vaikuttaa oleellisesti palkkaratkaisuihin. Valtavirtaan kuuluvissa peliteoreettisissa ammattiliittomalleissa palkkaneuvottelujen tulosta kuvataan *palkkakäyrällä*, joka määrittää (vaatimus)reaalipalkan eri tekijöiden funktiona. Niistä tärkeä on työttömyys. Mitä alaisemalla tasolla työttömyys on, sitä paremmat edellytykset ammattiliitoilla on vaatia lisää palkkaa. Tuolloin yrityksillä on työvoimaa hankkiessaan vähemmän vaihtoehtoja. Työttömyyden lisäksi palkkavaatimuksiin voivat vaikuttaa esimerkiksi työttömyyskorvauksen taso ja verokiila (Layard ym. 1991).

Vaikka palkkavaatimus kuvataan tavallisesti reaali-palkkatavoitteen avulla, siihen voidaan sisällyttää myös työn tuottavuus ja kuvata palk-

Kuvio 4. Palkkakäyrä

kavaatimus kakunjakotavoitteena eli funktionaalista tulonjakoa koskevana tavoitteena. Tuolloin palkkakäyrä voidaan esittää muodossa

$$(1) \quad WL/PQ = f(U, Z),$$

jossa muuttuja WL/PQ kuvaa palkkojen osuutta arvonlisäyksestä, muuttuja U työttömyyden määrää ja muuttujavektori Z muita jakotavoitteeseen vaikuttavia tekijöitä. Yhtälössä (1) työttömyyden kasvu alentaa tavoitteellista palkkojen osuutta. Palkkakäyrä voi olla esimerkiksi kuvion 4 esittämää tyyppiä.

Palkkakäyrä kuvaa neuvottelutasapainoa neuvotteluosapuolten välillä. Jos tietyllä työttömyyden tasolla palkkojen osuus on alhaisempi kuin palkkakäyrän mukainen ammattiliiton tavoittelema osuus, ei olla tasapainossa. Siksi ammattiliitto haluaa nostaa palkkojen osuutta. Toisaalta jos osuus on korkeampi, ammattiliitto on valmis hyväksymään palkkojen osuuden laskun.

Palkkakäyrän taustalla olevan teorian mukaan ammattiliitot ottavat palkankorotusvaati-

muksia asettaessaan huomioon samanaikaisesti työttömyyden ja funktionaalisen tulonjaon tason. Jos vallitseva työttömyyden ja funktionaalisen tulonjaon taso vastaa palkkakäyrän mukaista tasapainoa, ammattiliitolla ei ole tarvetta muuttaa funktionaalista tulonjakoa.

Tuolloin ammattiliitolle sopii se, että palkankorotukset noudattavat jotakin funktionaalisen tulonjaon ennallaan pitävää palkkanormia. Täten palkkakäyrän mukaiselle palkkojen osuudelle ja palkkanormin mukaiselle palkkojen muutokselle saadaan yhteys: se, missä pisteessä esimerkiksi kuviossa 4 ollaan, vaikuttaa siihen, kuinka ammattiliitot suhtautuvat jonkun palkkanormin mukaiseen palkankorotukseen. Jos esimerkiksi ollaan pisteessä A eli ollaan palkkakäyrän yläpuolella, ammattiliitot hyväksyvät palkkojen osuuden laskun, eli ne tyytyvät vähempään kuin funktionaalisen tulonjaon ennallaan pitäviin palkankorotuksiin. Toisaalta jos ollaan pisteessä B, ammattiliitot haluavat palkkojen osuuden nousevan, eli ne eivät ole tyytyväisiä funktionaalisen tulonjaon ennallaan pitäviin palkankorotuksiin.

Palkkakäyrää hyödyntämällä voidaan kysyä, selittääkö pysyväisluonteisen palkkojen osuuden laskun Suomessa työttömyysasteen pysyväisluonteinen nousu. Kysymyksen vastaamiseksi tarvitaan suomalaisella aineistolla estimoitu palkkakäyrä.

4. Palkkakäyrä, EFO-normi ja funktionaalisen tulonjaon kehitys vientiteollisuudessa

Jos palkkakäyrän estimointi perustetaan EFO-malliin, palkkakäyrä kannattaa estimoida vientiteollisuudelle. Koska EFO-mallin mukaan vientiteollisuus toimii palkkajohtajana, kustannusten kehityksen tarkastelussa oleelliseksi

tulee avoimen ja suljetun sektorin palkka-palkka -kytkentöjen eli työvoimakustannusten kehityserojen vertailu. Vaikka vientiteollisuutta edustavat sopimusalat eivät aina olekaan olleet Suomessa palkkajohtajia, niiden merkitys on ollut niin suuri, että EFO-normin valinnalle löytyvät riittävän vahvat perustelut.

Kun SAK tuki esimerkiksi vuonna 1991 EFO-normin käyttöä, se samanaikaisesti liitti kantaansa lisäyksen eli taloudellisen tilanteen huomioon ottamisen tärkeyden normia sovellettaessa. Työvoimakustannusten empiirisessä tutkimuksessa taloudellinen tila ja sen vaihtelut voidaan ottaa huomioon estimoimalla malleja, jotka sisältävät palkkakäyrän. EFO-normia hyödyntävissä tarkasteluissa tulee aluksi analysoida, kyetäänkö avoimelle sektorille estimoimaan tilastollisilta ominaisuuksiltaan riittävän hyvä palkkakäyrä. Jos kyetään, sitä voidaan käyttää osana dynaamista funktionaalisen tulojaon muutoksia avoimella sektorilla kuvaavaa mallia.

EFO-mallin mukaan työvoimakustannukset suljetulla sektorilla noudattavat avoimen sektorin kehitystä. Tätä EFO-mallin piirrettä voidaan tarkastella erikseen.

Palkkakäyrä vientiteollisuudessa

Seuraavaksi esitettävät tulokset palkkakäyräestimoinneista perustuvat kuvion 3 esittämiin aikasarjoihin työttömyysasteesta ja funktionaalista tulojaosta tehdasteollisuudesta, joka ei kuitenkaan sisällä elektroniikkateollisuutta. Elektroniikkateollisuuden pois jättämistä voi perustella kuviolla 2. Suomalainen ay-liike ei ole ottanut palkkavaatimuksia asettaessaan huomioon työn tuottavuuden kehitystä elektroniikkateollisuudessa. Tämä tulkinta saa

tukea myös jäljempänä esitettävästä tilastollisesta analyysistä.

Estimoitaessa palkkakäyriä aikasarja-aineistoja hyödyntämällä, voidaan lähteä siitä, että palkkakäyrä, jos se estimoituu, on pitkän aikavälin tasapainorelaatio. Palkkakäyriä voi pitää yhteisintegroituvuusrelaationa, joka määrittää jonkun dynaamisen mallin virheenkorjausterman.

Tavanomaisten Dickey-Fuller -testien perusteella työttömyysastetta ja palkansaajakorvausten osuutta voidaan pitää epästationaarisina I(1)-muuttujina. Oleellinen tulos on, että käytettäessä estimointiperiodina ajanjaksoa 1962–2014 muuttujat ovat yhteisintegroituneita (viiden prosentin merkitsevyystasolla) testauksen perustuessa ns. Johansenin menetelmään. Siten palkkakäyrä yhteisintegroituvuusrelaationa estimoituu. Se on muotoa

$$(2) \ln(WL/PQ) = 4,25 - 0,08\ln(U), \\ (0,018)$$

jossa $\ln(WL/PQ)$ on palkansaajakorvausten osuuden ja $\ln(U)$ työttömyysasteen luonnollinen logaritmi. Suluissa oleva luku on estimaatin keskivirhe.

Palkkakäyrässä huomionarvoista on se, että palkansaajakorvausten osuuden jousto työttömyysasteen suhteen (-0,08) on hyvin lähellä Blanchflowerin ja Oswaldin (1994; 1995) universaaliksi luonnehtimaa vakiota -0,1. Se on saatu tulokseksi hyvin erilaisia aineistoja käytettäessä (Nijkamp ja Poot 2005). Suomessa Parjanteen (1997) ja Pekkarisen (2001) tutkimukset ovat kansainvälisesti vertailukelpoisimmat mikroaineistoihin perustuvat analyysit. Parjanne sai tuloksiksi -0,05:n ja -0,15:n välillä olevia joustoja, Pekkarinen päätyi -0,04:n suuruiseen joustoon (ks. myös Kyyrä 1999; Hynninen ja Maczulskij 2013).

Palkkakäyrän estimoituminen sopii siihen, että palkoista on sovittu tulopolitiikan aikakaudella useimmiten keskitetysti. Jos kuitenkin funktionaalisen tulonjaon kehitystä vientiteollisuudessa kuvaavaan sarjaan olisi sisällytetty luvut elektroniikkateollisuudesta, palkkakäyrä ei olisi estimoitunut. Työttömyysasteen muutoksiin suhteutettuna funktionaalisen tulonjaon vaihtelut olisivat olleet liian epäsäännöllisiä.

Estimoitaessa funktionaalisen tulonjaon muutosta kuvaava virheenkorjausmalli selittämällä palkansaajakorvausten osuuden logaritmissa differenssiä palkkakäyrän (2) mukaisella virheenkorjaustermillä sekä viivästetyllä työttömyysasteen ja palkansaajakorvausten osuuden logaritmisella differenssillä, saadaan yhtälö

$$(3) \Delta \ln(WL/PQ)_t = -0,01 - 0,39(\ln(WL/PQ) - 4,25 + (-1,1) \quad (-3,4) \\ 0,08\ln(U)_{t-1} - 0,08\Delta\ln(U)_{t-1} + 0,20\Delta\ln(WL/PQ)_{t-1} \\ (-2,3) \quad (2,0) \\ R^2 = 0,55.$$

Selittäjät ovat vakiota lukuun ottamatta tilastollisesti merkitseviä viiden prosentin merkitsevyytasolla. Estimaattien alla suluissa olevat luvut ovat t-arvoja.

Funktionaaliseen tulonjakoon vaikuttaa se, ollaanko palkkakäyrän ylä- vai alapuolella. Alapuolella oltaessa syntyy painetta palkkojen osuuden nousuun. Toisaalta jos ollaan yläpuolella, syntyy painetta laskuun. Työttömyysasteen viimeaikainen nousu laskee palkkojen osuutta, mutta palkkojen osuuden nousu vahvistaa nousupainetta. Yhtälö (3) voidaan kirjoittaa myös muodossa

$$(4) \Delta \ln(W)_t = \Delta \ln(P)_t + \Delta \ln(Q/L)_t \\ - 0,39(\ln(WL/PQ) - 4,25 + 0,08\ln(U)_{t-1} - 0,08\Delta\ln(U)_{t-1} + 0,20\Delta\ln(WL/PQ)_{t-1} .$$

Yhtälössä (4) työvoimakustannusten muutoksia selittävät EFO-normin mukaisen jakovaran lisäksi myös talouden tila palkkakäyrän avulla kuvattuna sekä talouden tilan muutos työttömyysasteen ja funktionaalisen tulonjaon muutoksen avulla kuvattuna. Suomalaisista tutkimuksista ei löydy yhtälöön (3) rinnastettavaa vertailukohtaa, mutta siitä, että EFO-malli antaa liian yksinkertaisen kuvan työvoimakustannusten määräytymisestä Suomessa, on olemassa aiempaa tutkimustietoa (aiemmista tutkimuksista ks. Sauramo 2004c, 27).

Yhtälöä (4) voi tulkita siten, että työvoimakustannusten toteutuneessa kehityksessä on kuvastunut edellä esitetty EFO-normiin tukeutuva ammattiliittojen palkkapoliittinen linjaus. Yhtälössä (4) EFO-normin mukainen jakovaran vaikutus on kuitenkin postuloitu eikä estimoitu, eli hintojen ja tuottavuuden muutosten vaikutuksia kuvaavat parametrit oletettiin yksöiksi. Siitä huolimatta yhtälö (4) kuvastaa joitain oleellisia piirteitä paitsi siitä, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet funktionaaliseen tulonjakoon Suomessa myös siitä, mitä tekijöitä suomalainen ay-liike on ottanut huomioon palkka-vaatimuksia muodostaessaan. Yhtälöitä (3) ja (4) tulkittaessa niitä voi pitää myös ay-liikkeen toimintaa kuvaavina käyttäytymisyhtälöinä.

Suomalaisessa työvoimakustannusten muutoksia käsittelevässä keskustelussa on näkemystä suuntaavana ajattelukehikkona perinteisesti ollut pikemminkin Phillips-käyrä kuin palkkakäyrä. Se, kumpi on hyödyllisempi lähtökohta, on viime kädessä empiirinen kysymys. Jos työvoimakustannusten kehitystä selitettäessä halutaan ottaa huomioon suomalaisen ay-liikkeen

palkkapolitiittiset tavoitteet ja sen huomioon ottamat taloudelliset lähtökohdat, palkkakäyrään ja ammattiliittoteoriaan perustuvat tarkastelut ovat Phillips-käyrään perustuvia tarkasteluja parempia erityisesti yhdessä oleellisessa suhteessa: niissä voidaan ottaa huomioon se, että palkkavaatimuksia asettaessaan ay-liike ottaa samanaikaisesti huomioon sekä työttömyyden tason että funktionaalisen tulojaon tilan. Phillips-käyräperinteessä huomio kiinnitetään usein pelkästään työttömyyden tasoon.

Suomalaisen tulojakosyklin oleellisia piirteitä

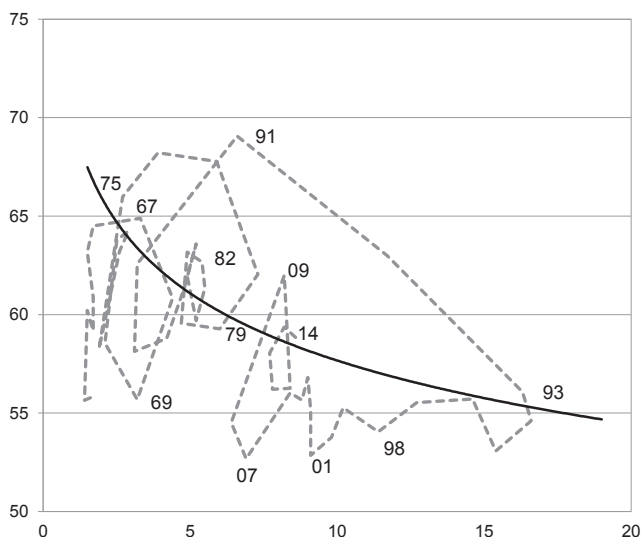
Edellä on korostettu funktionaalisen tulojaon voimakkaita vaihteluita vientiteollisuudessa ja suurdevalvaatioihin perustuvan valuuttakursipolitiikan merkitystä vaihteluiden voimistajana. Ei ole yllättävää, että suomalaisessa devalvaatiosykliä koskevassa keskustelussa ja tutkimuksessa 1970-luvusta tuli tärkein vuosikymmen, koska erityisesti vuonna 1967 tehdyn devalvaation vaikutukset olivat selvästi näkyvillä (Korpinen ja Kykkänen 1974; Korkman 1980, 115–119; Pekkarinen ja Vartiainen 1995, 246–251).

Suomalaiseen keskusteluun oleellisesti vaikuttaneen Korpisen ja Kykkäsen artikkelin yksi pääviesti oli, että vuosien 1949, 1957 ja 1967 suurdevalvaatiot olivat olleet keskeisiä Suomen talouden epävakaaan kehityksen aiheuttajia. Suurdevalvaatiot eivät olleet taloutta vakauttavia vaan epävakaaan kehitystä ruokkivia toimenpiteitä. Ne kiihdyttivät inflaatiota, mihin ay-liike reagoi. Korpinen ja Kykkänen käänsivät inflaation ja devalvaation välisen syy-seuraus-suhteen aiempaan keskusteluun verrattuna päinvastaiseksi (ks. myös Kuusterä ja Tarkka 2012, 449–453).

Palkkakäyrän (2) ja funktionaalisen tulojaon muutoksia kuvaavan yhtälön (3) avulla voidaan havainnollistaa suomalaisen tulojakosyklin keskeisiä piirteitä. Funktionaalisen tulojaon ja työttömyyden muutoksia kuvaavassa kuviossa 5 vaihtelut ovat devalvaatiosyklin mukaisesti myötäpäiväisiä. Devalvaatio alentaa palkkojen osuutta eli parantaa yritysten kannattavuutta ja hintakilpailukykyä. Kotimainen kysyntä saattaa aluksi laskea ja työttömyys nousta, mutta viennin kasvu, johon liittyy myös investointien kasvu, saa ennen pitkää aikaan tuotannon ja työllisyyden kasvun. Inflaation kiihtymisen, palkkojen osuuden laskun ja työllisyyden parantumisen takia ay-liikkeen palkkavaatimukset alkavat kuitenkin nousta. Kuviossa 5 nähdään että vuoden 1967 devalvaation seurauksena Suomessa oltiin vuonna 1969 selvästi palkkakäyrän alapuolella. Palkkainflaatio alkoi kiihtyä, mutta palkkakäyrän yläpuolelle siirryttiin vasta vuonna 1975, koska vientihintojen nousu hidasti yritysten kannattavuuden laskua. Vuosina 1976–1977 oltiin selvästi palkkakäyrän yläpuolella. Työvoimakustannusten voimakkaan nousun takia yritysten kannattavuus ja hintakilpailukyky olivat heikentyneet, mikä näkyi myös työttömyyden nousuna. Vuosina 1977–1978 tehdyt devalvaatiot vaikuttivat ratkaisevasti siihen, että vientiyritysten kannattavuus ja hintakilpailukyky parantuivat uudestaan. Palkkakäyrän alapuolelle mentiin vuonna 1979 mutta ei niin alas kuin vuonna 1969.

Devalvaatiosykli antaa tyylieltyä ja siksi yksinkertaistavan kuvan suomalaisen vientiteollisuuden viennin ja tuotannon vaihteluista, koska vaihteluita muovasivat oleellisesti myös esimerkiksi kansainväliset suhdanteet. Siitä huolimatta se kuvaa osuvasti Suomen taloushistorian tiettyjä vaiheita.

Kuvio 5. Tulonjakosykli Suomessa 1960–2014

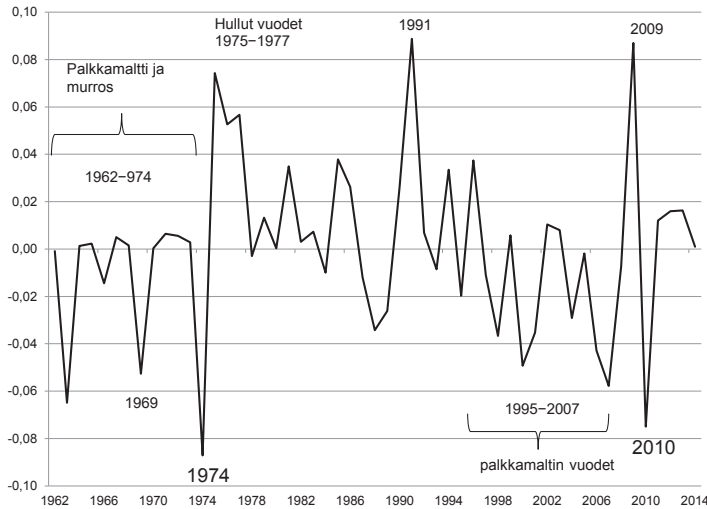
Devalvaatiosykliin perustuvasta ajattelutavasta ei kuitenkaan ole paljoa hyötyä 1990-luvun alan laman jälkeistä aikaa analysoitaessa. Kuvioista 5 nähdään, että ajanjaksolta puuttuu devalvaatiosykliin kuuluva sykli. Noin kymmenen vuoden mittaiseen devalvaatiosykliin olisi kuulunut palkkojen osuuden kääntyminen nousuun suhteellisen pian sen jälkeen, kun 1990-luvun alkuvuosina oli menty palkkakäyrän alapuolelle.

Vaikka 1990-luvun alun lama ei ollutkaan devalvaatiosyklille tyypillinen vientijohteinen taantuma, markan arvo heikkeni laman alussa devalvaation ja kellutuspäätöksen seurauksena selvästi. Kun lisäksi työn tuottavuus kasvoi rajusti, palkkojen osuus laski vuosina 1992–1993 huomattavasti samaan aikaan kun työttömyys kasvoi voimakkaasti. Palkkojen osuuden voimakkaasta laskusta huolimatta pysyttiin palkkakäyrän yläpuolella tai sen tuntumassa, koska työttömyyden rajun nousun takia ay-liike

oli valmis tinkimään palkkavaatimuksistaan. Tästä keskitetyt niin sanotut Ihalaisen ja Kahrin ratkaisut (15.11.1991 ja 30.11.1992) olivat hyviä esimerkkejä. Ne perustuivat palkkojen jäädytykseen.

Hintakilpailukyvyyn parantumisen takia Suomen vienti kääntyi nousuun, mikä oli keskeinen syy siihen, että työttömyys kääntyi laskuun. Se, mitä sitten tapahtui, on suomalaisessa taloushistoriassa ainutlaatuista. Vuodesta 1994 lähtien oltiin palkkakäyrän alapuolella, mikä yhtälön (3) perusteella aiheuttaa palkkapaineita. Koska työttömyys lisäksi laski yhtäjaksoisesti vuoteen 2008 asti, olisi yhtälön (3) perusteella voinut odottaa, että palkkojen osuus olisi kääntynyt nousuun. Se nousi joiakin yksittäisinä vuosina mutta saattoi kääntyä seuraavana vuonna uudestaan laskuun. Vuonna 2007 palkkojen osuus oli matalammalla tasolla kuin kertaakaan aiemmin ajanjaksolla 1960–2007, ja vuosituhannen

Kuvio 6. Kustannuskehityksen poikkeusvuodet: residuaalitarkastelu

vaihteessakin se oli selvästi matalammalla tasolla kuin vuonna 1969.

Ajanjakso 1994–2008 on pisin yhtäjaksoinen ajanjakso, jolloin Suomessa oltiin palkkakäyrän alapuolella. Vuonna 2009 tapahtui raju muutos, ja palkkojen osuus nousi yhdessä vuodessa enemmän kuin kertaakaan aiemmin ajanjaksolla 1960–2009. Muutos oli niin suuri, että tuolloin siirryttiin selvähkosti palkkakäyrän yläpuolelle. Sen jälkeen tapahtui kuitenkin taas jotain ainutlaatuista. Vaikka työttömyys ei juuri noussut, palkkojen osuus laski erittäin rajusti – niin rajusti, että mentiin uudestaan palkkakäyrän alapuolelle. Osuus jäi kuitenkin jonkin verran vuoden 2008 tasoa korkeammalle. Tarkasteluajanjakson päätösvuonna 2014 oltiin palkkakäyrällä.

5. Palkkamaltin vuodet Suomessa 1962–2014

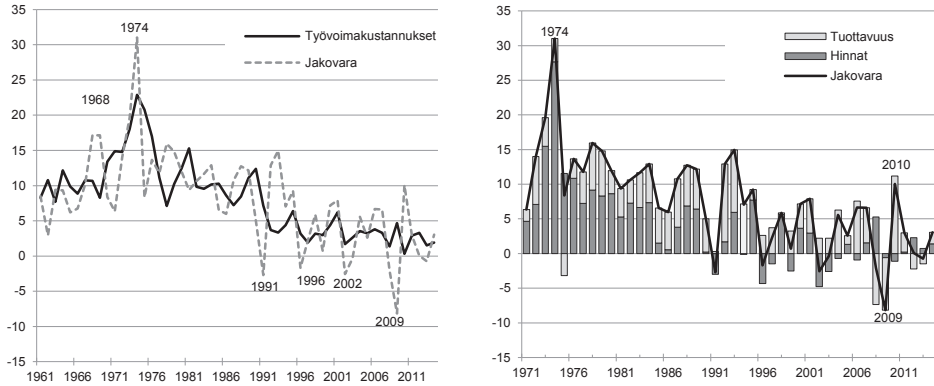
Jos yhtälön (3) tulkitaan kuvastavan myös ay-liikkeen keskimääräistä käyttäytymistä ajanjak-

solla 1962–2014, sitä voidaan hyödyntää etsittäessä tulopolitiikan historiasta palkkamaltin ajanjaksoja. Poikkeamat keskimääräisestä käyttäytymisestä kuvastuvat toteutuneen kehityksen ja yhtälön (3) antaman ennusteen erotuksia kuvaavissa residuaaleissa. Koska yhtälössä kaikki selittäjät ovat yhdellä vuodella viivästettyjä muuttujia, mallin ennuste on yhden askeleen ennuste ja residuaalit kuvaavat ennustevirheitä.

Ennustevirheet tarjoavat mahdollisuuden määritellä palkkamaltti tavalla, jossa maltti määritellään suhteessa yhtälön (3) kuvaamaan keskimääräiseen kehitykseen: kustannuskehitys on jonakin vuonna ollut maltillista, jos palkkojen osuuden nousu on ollut mallin ennustamaa nousua vähäisempää tai osuuden lasku on ollut mallin ennustamaa laskua suurempi. Palkkamaltin vuodet kuvastuvat negatiivisina residuaaleina (kuvio 6).

Näin määriteltynä palkkamaltti on suhteellinen käsite, jossa ay-liikkeen käyttäytymistä verrataan sen omaan keskimääräiseen käyttäytymiseen. Voidaan tietysti todeta, että palkka-

Kuvio 7. Työvoimakustannusten ja jakovaran muutokset tehdasteollisuudessa (pl. elektroniikkateollisuus), 1961–2014

Jakovara = Tuottavuuden muutos + hintojen muutos.

Lähde: Tilastokeskus, Kansantalouden tilinpito.

maltin tulisi olla absoluuttinen käsite, jonka tulisi olla sopusoinnussa jollain tavalla ”objektiivisesti” määritellyn kokonaistaloudellisen tasapainon kanssa. Ay-liikkeen omaan keskimääräiseen käyttäytymiseen perustuva käsite on kuitenkin paljon hyödyllisempi kuin esimerkiksi pelkästään funktionaalisen tulonjaon muutoksen etumerkkien tarkasteluun perustuva käsite. Se mahdollistaa ay-liikkeen käyttäytymisen erityispiirteiden yksityiskohtaisemman analyysin.

Vaikka residuaalien vuosittaiset vaihtelut ovat huomattavat, niiden avulla voidaan identifioida ajanjaksoja, joita voi pitää palkkamaltin tai voimakkaan palkkainflaation vuosina. Jos residuaalien summa on jonkun ajanjakson osalta selvästi negatiivinen, ajanjaksoa voi pitää palkkamaltin ajanjaksona. Jos summa on positiivinen, ajanjaksoa voi luonnehtia tavallista voimakkaamman palkkainflaation ajanjaksoksi. Kuviossa 6 on identifioitu kaksi palkkamaltin ajanjaksoa ja yksi poikkeuksellisen voimakkaan palkkainflaation ajanjakso. Koko

ajanjakson 1962–2014 osalta residuaalien summa on nolla.

Tulopolitiikan alkuaian sisältävää ajanjaksoa 1962–1974 voi luonnehtia palkkamaltin ajanjaksoksi, koska ajanjaksoon liittyvät residuaalit ovat tyypillisesti negatiivisia. Palkkojen osuus on noussut mallin antamaa ennustetta vähemmän tai osuus on laskenut mallin antamaa ennustetta enemmän. Ajanjakso oli kuitenkin monessa suhteessa poikkeuksellinen. Työvoimakustannukset nousivat erityisesti 1970-luvun alkuvuosina voimakkaasti, mutta korkea, ulkomaankauppahintojen ohella myös löysän raha- ja finanssipolitiikan ruokkima inflaatio hillitsi reaalisten työvoimakustannusten nousua. Erityisesti vuosi 1974 oli erikoinen. Tuolloin palkkojen osuus laski selvästi vaikka työvoimakustannukset nousivat rajusti, noin 20 prosenttia. Palkkojen osuus laski, koska jakovara nousi hintojen nousun takia vielä enemmän eli noin 30 prosenttia (kuvio 7). Koko ajanjakson 1962–1974 ajan työttömyysaste pysyi alhaisena, ja valtaosa ajasta oltiin palkkakäyrän alapuolella.

Taulukko 1. Palkkamaltti Suomessa 1962–2014

Ajanjaksot	Residuaalien summa	Keskimäärin/v	Ajanjakson luonne
1962–1974	-0.195	-0.015	Palkkamalitin ja murroksen vuodet
1975–1977	0.184	0.061	Hullut vuodet
1978–1989	0.037	0.003	Lähes normaalit vuodet
1990–1994	0.146	0.029	Kallion ratkaisu; lamaan sopeutuminen
1995–2007	-0.222	-0.017	Palkkamalitin vuodet
2008–2014	0.050	0.007	Lähes normaalit vuodet

Osaksi työmarkkinoiden kireyden takia liukumien merkitys ansiotason nousussa muodostui 1970-luvun alkupuolella erittäin suureksi. Keskitettyihin ratkaisuihin perustunut tulopoliittinen järjestelmä joutui murrokseen, ja vuonna 1973 ajaututtiin liittokierrokselle. Vuosina 1973–1974 liukumien osuus ansiotason noususta oli yli puolet (kuvio 1).

Ajanjakso 1975–1977 on poikkeuksellinen Suomen tulopoliittikan historiassa. Tuolloin työvoimakustannukset nousivat selvästi keskimääräistä nopeammin (kuvio 6). Vuonna 1975 palkkojen osuus kohosi huomattavasti, ja nousu vain jatkui vaikka tuolloin oltiin jo palkkakäyrän yläpuolella. Vuoteen 1974 verrattuna jakovara romahti (kuvio 7). Palkkojen osuus kääntyi laskuun vasta vuonna 1978.

Kuvion 6 perusteella vuoden 1991 kustannuskehitykseen vaikuttanut, edellisenä vuonna hyväksytty Kallion sopimus oli ajoitukseltaan ja mitoitukseltaan Suomen tulopoliittikan historian huonoin. Sopimuksella tavoiteltiin 4,5 prosentin suuruisia palkansaajien ostovoiman kasvua ajanjaksolla 1990–1991. Sitä tehtäessä ei osattu ennustaa, että Suomen talouskehitys heikkenisi suhteellisen pian sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen oleellisesti.

Myös ajanjakso 1995–2007 on poikkeuksellinen Suomen tulopoliittikan historiassa mutta

toisella tavalla. Useimpina vuosina työvoimakustannukset nousivat yhtälön (3) antamaa ennustetta vähemmän. Suomalaisen tulopoliittikan historiassa jaksoa voikin pitää ainutlaatuisen pitkänä palkkamalitin ajanjaksona. Tarkastelen sitä yksityiskohtaisesti myöhemmin.

Työvoimakustannusten kehitystä koko ajanjakson 1962–2014 ajalta on luonnehdittu taulukossa 1. Ajanjakso 2008–2014 on taulukossa erotettu omaksi ajanjaksokseen. Sitä on luonnehdittu kustannuskehityksen osalta lähes normaaliksi ajanjaksoksi, koska residuaalien summa ei poikkea oleellisesti nolasta. Ajanjakso on kuitenkin poikkeuksellinen, koska se sisältää talouskriisivuodet ja erityisesti vuodet 2009 ja 2010. Suomalaisessa hintakilpailukykykeskustelussa on vuosi 2009 saanut osakseen paljon huomiota. Sitä on yleisesti pidetty vuotena, jolloin Suomen hintakilpailukyky romahti kalliiden liittokohtaisten sopimusten takia. Kuvioista 6 nähdään, että vuosi olikin poikkeuksellinen. Vain vuoteen 1991 liittynyt ennustevirhe oli vielä suurempi. Esimerkiksi vuosina 1975–1977 kustannuskehitys oli residuaalitar kastelujen perusteella maltillisempaa kuin vuonna 2009.

Vaikka vuosi 2009 näyttäytyy holtittoman kustannuskehityksen vuotena, työvoimakustannusten absoluuttinen nousu vuonna 2009, noin

5 prosenttia, oli Suomen tulopolitiikan historiaan suhteutettuna varsin alhainen (kuvio 7). Vuodesta 2009 tekee ainutlaatuisen jakovaran historiallisen suuri noin 8 prosentin pudotus. Se oli suurempi kuin kertaakaan muulloin ajanjaksolla 1962–2014 (kuvio 7). Jakovaraa supisti työn tuottavuuden raju lasku, joka johtui tuotannon romahduksesta. Tehdasteollisuuden tuotanto supistui yli 20 prosenttia.

Vuoden 2009 poikkeuksellisuuden ohella myös vuosi 2010 oli erityinen. Se oli poikkeuksellinen vuosi palkkamaltin takia. Tuolloin vientiteollisuuden tuotanto kääntyi kasvuun, koska kysyntä vientimarkkinoilla elpyi. Tuotannon kasvu näkyi myös tuottavuuden ja jakovaran selvänä kasvuna. Palkkojen osuus laski selvästi, koska työvoimakustannusten nousu jäi nollan tuntumaan eli vähäisemmäksi kuin kertaakaan suomalaisen tulopolitiikan historiassa (kuvio 1). Poikkeuksellisen voimakas palkkojen osuuden lasku näkyy kuviossa 6 erittäin suurena negatiivisena residuaalina. Vain vuonna 1974 residuaali oli vielä pienempi.

Vuoden 2010 palkkamaltti melkein kumoo vuoden 2009 työvoimakustannusten nousun. Ajanjaksolla 2009–2010 nimelliset työvoimakustannukset nousivat yhteensä noin 5,5 prosenttia. Sen seurauksena palkansaajakorvausten osuus nousi vuoden 2008 tasosta (54,5 prosenttia) 1,8 prosenttiyksikköä (56,3 prosenttia vuonna 2010). Historian valossa nousua ei voi pitää suurena.

Suomalaisen kilpailukykykeskustelun yksi erikoisuus on ollut se, että yksikkötyökustannusten nousua selitettäessä on korostettu palkkaratkaisujen roolia. Edellä esitettyjen tarkastelujen valossa niillä ei ole ollut ratkaisevaa merkitystä. Yksikkötyökustannusten vaihtelut erityisesti vuosina 2009–2010 selittyvät viime kädessä Suomen talouden kannalta eksogeeni-

silla, kansainvälisen kaupan vaihteluita kuvastavilla shokeilla.¹ Tämä tulkinta saa tukea myös ekonometrisista tarkasteluista (Gulan ym. 2014, 23–24).

Mitä tapahtui 1990-luvun puolivälissä?

Palkkakäyrään tukeutuviissa tulkinnoissa on luontevaa lähteä siitä, että palkkojen osuuden pysyväisluonteisen laskun selittää työttömyysasteen pysyväisluonteinen nousu. Edellä esitettyjen tarkastelujen perusteella työttömyysasteen nousu ei kuitenkaan anna tyhjentävää selitystä palkkojen osuuden pysyväisluonteiselle laskulle. Koska poikkeuksellista laskua selittävän palkkamaltin ajanjakson voi tulkita kuvastavan ay-liikkeen käyttäytymismuutosta, herää kysymys, onko siitä näyttöä.

¹ *Voidaan kuitenkin kysyä, onko yksikkötyökustannusten nousun syyllä merkitystä. Kysymykseen voi vastata kysymällä, onko sillä väliä, määrääkö yksikkötyökustannusten nousu tuotannon pudotuksen vai tuotannon pudotus yksikkötyökustannuksen nousun. Mikä on syy ja mikä seuraus? Jos yksikkötyökustannusten nousu vuonna 2009 kuvastaa ulkomaisia shokeja, tuotannon raju pudotus vuonna 2009 oli kysyntäjohteinen ilmiö. Jos yksikkötyökustannusten nousu taas kuvastaa palkkaratkaisujen roolia, tuotannon pudotus olisi ollut tarjontajohhteinen, yritysten heikentyntä kannattavuutta ja kustannuskilpailukykyä kuvastava ilmiö. Vuonna 2009 tapahtuneen tuotannon kysyntäjohteisuutta kuvastaa se, että seuraavana vuonna tuotanto nousi erittäin paljon. Se näkyi myös yksikkötyökustannusten rajuna laskuna. Syy/seuraus -suhteen luonteella on väliä, koska se vaikuttaa oleellisesti tulkintaan talousvaikeuksiemme syistä. Jos kustannuskilpailukykyemme romahti vuonna 2009, miten on mahdollista että vienti ja tuotanto kasvoivat seuraavana vuonna erittäin voimakkaasti? Syy/seuraus -suhteen luonteella on merkitystä myös talouspoliittisen päätöksenteon kannalta. Mitä enemmän talousvaikeutemme heijastavat ulkomaisia shokeja, sitä pienempiä voivat sisäisen devalvaation myönteiset vaikutukset olla.*

Kysymykseen voidaan vastata myönteisesti. Kun Suomesta tuli vuoden 1995 alusta Euroopan unionin täysjäsen, suomalaisen ay-liikkeen tuli arvioida, miten se ottaa omassa palkkapolitiikassaan huomioon muuttuneen talouspoliittisen ympäristön. Euroopan unionissa keskeiseksi tavoitteeksi tuli pyrkimys matalaan ja vakaaseen inflaatioon. Suomalainen ay-liike omaksui palkkapolitiittisen strategian, jonka keskeisenä tavoitteena oli matalan inflaation tukeminen Suomessa.

Suomalaiset palkansaajakeskusjärjestöt saivat mahdollisuuden esittää yhdessä tukensa alhaisen inflaation tavoitteelle keväällä 1995 Paavo Lipposen muodostaessa ensimmäistä hallitustaan. Lipponen lähetti työmarkkinakeskusjärjestöille (SAK, STTK, Akava; STK, LTK) kolme kysymystä, joista yhdessä hän kysyi (Lipponen 2014, 527): *”Onko järjestöillä mahdollisuuksia rakentaa vakaata talouskasvua ja työllisyyden paranemista mm. tukemalla yhteistä matalan inflaation tavoitetta? Voisiko tämä olla yksi kulmakivi tulevan tulokierroksen ratkaisussa?”*

Työmarkkinajärjestöt vastasivat yhteisessä kirjelmässään muun muassa seuraavasti (Lipponen 2014, 530): *”Ennakoitavissa olevat työvoimakustannukset, inflaation hallinta ja alhainen korkotaso edistävät uusia työtilaisuuksia tarjoavia investointipäätöksiä. ... Tulopoliittinen selvitystoimikunta on julkistanut raportin inflaatiosta. Keskusjärjestöt yhtyvät toimikunnan näkemykseen, että ”työmarkkinajärjestöt voivat rauhoittaa inflaatio-odotuksia sekä vaikuttaa myönteisesti talous- ja työllisyyskehitykseen asettamalla yhteisen inflaatiotavoitteen ja mitoittamalla palkkaratkaisunsa tavoitteen kannalta yhteensopiviksi. ... Matalan inflaation tavoite on yksi kulmakivi tulevan tulokierroksen palkkaratkaisuja arvioitaessa.”*

Palkansaajakeskusjärjestöt ovat pitäneet kiinni työmarkkinajärjestöjen yhteisesti keväällä 1995 sopimasta linjauksesta myös myöhemmin. Edellä kuvattiin, miten SAK luonnehti alhaiseen inflaatioon tähtäävää palkkapolitiikkaa vuonna 2001 hyväksytyssä *Sovitaan yhdessä* -asiakirjassa.

Ajanjakson 1995–2007 palkkamaltilta kuvastaa suomalaisen ay-liikkeen mukautumista eurooppalaiseen alhaisen inflaation tavoitteeseen. Tämän ajanjakson erityisyyttä vahvistavat myös Euroopan komissiossa tehdyt arviot. EU:n yhteyteen luodun talouden valvonta- ja ohjausjärjestelmän puitteissa seurataan, onko EU-maissa tehty inflaatiota hillitseviä korjausliikkeitä. Korjausliikkeitä voidaan tunnistaa käyttämällä apuna maakohtaisia tavanomaista kustannuskehitystä luonnehtivia vertailukohtia. Arviot tavanomaisesta kustannuskehityksestä on voitu saada käyttämällä yhtälöön (3) rinnastettavia yhtälöitä, jotka kuvaavat työvoimakustannusten muutoksia ja niihin vaikuttavia tekijöitä eri maissa. Komissiossa tehtyjen arvioiden perusteella Suomi on esimerkki maasta, jossa työvoimakustannusten kehitys oli 1990-luvun puolivälistä lähtien vuoteen 2008 asti usein alhaisempi kuin keskimääräistä kehitystä kuvaavan dynaamisen yhtälön antama ennuste (Koltai 2013, 20).

Palkkakäyrän rooli on edellä esitetyissä tarkasteluissa ollut suuri. Niitä voidaan täydentää muun muassa analysoimalla, onko palkkakäyrä muuttunut ajanjaksolla 1962–2014. Olisi yllättävää, jos näin ei olisi tapahtunut. Artikkelin liitteessä esitettävien tulosten perusteella palkkakäyrä on laskenut 2000-luvulla. Ay-liike hyväksyy tietyllä työttömyyden tasolla aiempaa alhaisemman palkkojen osuuden. Palkkakäyrän lasku voidaan tulkita useammallakin tavalla. Sitä voidaan esimerkiksi pitää osoituksena

ay-liikkeen neuvotteluvoiman vähentymisestä. Jos palkkakäyrän lasku otetaan huomioon tulkinnoissa, saadaan yksi lisävahde ay-liikkeen käyttäytymismuutosta painottavaan tulkintaan. Jos palkkakäyrä olisi ollut ylempänä, paineet palkkainflaation kiihtymiseen olisivat olleet voimakkaampia.

6. Palkkaratkaisujen yhteensovittaminen, palkkamaltili ja solidaarinen palkkapolitiikka

Edellä on tarkasteltu EFO-malliin tukeutuen työvoimakustannusten kehitystä vientiteollisuudessa. EFO-mallissa vientiteollisuutta (tai laajemmin avointa sektoria) edustavat sopimusalat toimivat palkkajohtajina, joita suljetun sektorin alat seuraavat. Suomalaisen tulopolitiikan historiasta löytyy kuitenkin esimerkkejä palkkaratkaisuista, jotka eivät ole sopusoinnussa EFO-mallin kanssa. Erityisesti silloin, kun neuvottelukierrokset ovat perustuneet liittokohtaisiin ratkaisuihin, päänavaajina ovat voinet toimia muut kuin avointa sektoria edustavat sopimusalat, myös virkamiehet. Liittokohtaisiin ratkaisuihin on voinut liittyä myös se piirre, että päänavaaja ei ole määrittänyt seuraajien tekemien sopimusten tasoa, vaan ne ovat voineet ylittää ensimmäiseksi tehdyn sopimuksen tason.

Toisaalta suomalaista tulopolitiikkaa on kuitenkin hallinnut vahva palkkaratkaisujen yhteensovittamisen perinne. Tätä kuvastaa muun muassa se, että tulopolitiikan aikakaudella valtaosa neuvottelukierroksista on johtanut keskitetyn ratkaisun syntyyn. Vuosina 1968–2013 solmittiin 22 keskitettyä tulopoliittista ratkaisua (mukaan luettuna vuonna 2011 solmittu raamisopimus ja vuonna 2013 solmit-

tu Työllisyys- ja kasvusopimus). Samaan aikaan käytiin 11 liittokierrosta.

Sen tähden voidaan odottaa, etteivät palkkakehityksen päälinjat ole poikenneet oleellisesti EFO-mallin mukaisesta avoimen sektorin palkkajohtajuuteen perustuvasta kehityksestä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että työvoimakustannusten kehityserot avoimen ja suljetun sektorin välillä ovat olleet varsin vähäiset. Tiedetään lisäksi, että palkka-palkka -kytkennät ovat perinteisesti olleet Suomessa vahvat, mikä on merkinnyt sitä, että joillakin sopimuskierrillä syntyneitä kehityseroja on pyritty myöhemmin kuroma umpeen. Suomessa käytetty ansiokehitystakuujärjestelmä vahvisti palkka-palkka -kytkentöjä.

Edellä suomalaista tulopolitiikan historiaa jaksotettiin hyödyntämällä pelkästään työvoimakustannusten kehitystä vientiteollisuudessa. Voidaan kuitenkin kysyä, pitääkö periodisointia muuttaa, jos tarkasteluun lisätään työvoimakustannusten kehitys suljetulla sektorilla.

Alustava vastaus nähtiin jo edellä kuviosta 2, jossa on näkyvillä funktionaalisen tulonjaon kehitys myös suljetulla sektorilla. Se muistuttaa huomattavasti kehitystä vientiteollisuudessa. Molempia yhdistää palkansaajakorvausten pysyväisluonteinen lasku 1990-luvun alkupuoliskolla. Koska tulopolitiikan ajan periodisointi perustui funktionaalisen tulonjaon muutoksia vientiteollisuudessa selittävän yhtälön hyödyntämiseen, voidaan odottaa, että suljetun sektorin lisääminen tarkasteluun ei pakota muuttamaan periodisointia oleellisesti.

Yksi tapa tarkastella työvoimakustannusten kehityksen maltillisuutta suljetulla sektorilla on lähteä liikkeelle avoimen ja suljetun sektorin välisten kehityserojen tarkastelusta. Mitä tiiviimmin palkkaratkaisut ovat olleet yhteen kieltoutuneita ja mitä tiukemmat palkka-palkka

-linkit ovat olleet, sitä paremmin palkkamaltilti vientiteollisuudessa kuvastaa palkkamaltiltia myös suljetulla sektorilla. Yksi tapa analysoida yhteen kietoutuneisuutta on tarkastella, ovatko työvoimakustannusten muutokset avoimella ja suljetulla sektorilla yhteisintegroituneita.

Kun tarkasteluajanjaksona ovat vuodet 1963–2014, työvoimakustannusten muutoksia avoimella ja suljetulla sektorilla voidaan tavantomaisten Dickey-Fuller -testien perusteella pitää epästationaarisina I(1)-muuttujina. Jos yhteisintegroituneisuutta testataan ns. Johansenin menetelmällä, tulokseksi tulee, että työvoimakustannusten muutokset ovat yhteisintegroituneita viiden prosentin merkitsevyydessä. Tulos ei riipu siitä, sisältääkö avoin sektori eli tehdasteollisuus elektroniikkateollisuuden vai ei.

Yhteisintegroituvuusrelaatio on muotoa

$$(5) \quad \Delta \ln WS_t = -0,00005 + 0,949 \Delta \ln WA_t, \\ (0,05)$$

jossa WS kuvaa suljetun sektorin ja WA avoimen sektorin työvoimakustannuksia palkansaajan tekemää työtuntia kohti.

Työvoimakustannukset ovat nousseet suunnilleen samaan tahtiin. Nousu on ollut hieman ripeämpää avoimella sektorilla. Pelkästään yhtälön (5) perusteella ei kuitenkaan voida sanoa muuttujien välisestä syy-seuraus-suhteesta mitään.

Kuviosta 8 nähdään yhteisintegroituvuusrelaatio ja ajanjakson 1962–2014 havainnot sekä suljetun sektorin työvoimakustannusten muutosten poikkeama yhteisintegroituvuusrelaation mukaisesta kustannuskehityksestä. Kuvion silmiin pistävin havainto liittyy vuoteen 2008. Tuolloin työvoimakustannusten muutos suljetulla sektorilla poikkesi kaikkein eniten yhteis-

sintegroituvuusrelaation mukaisesta noususta. Poikkeuksellista nousua selittävät liittokohtaiset palkkaratkaisut.

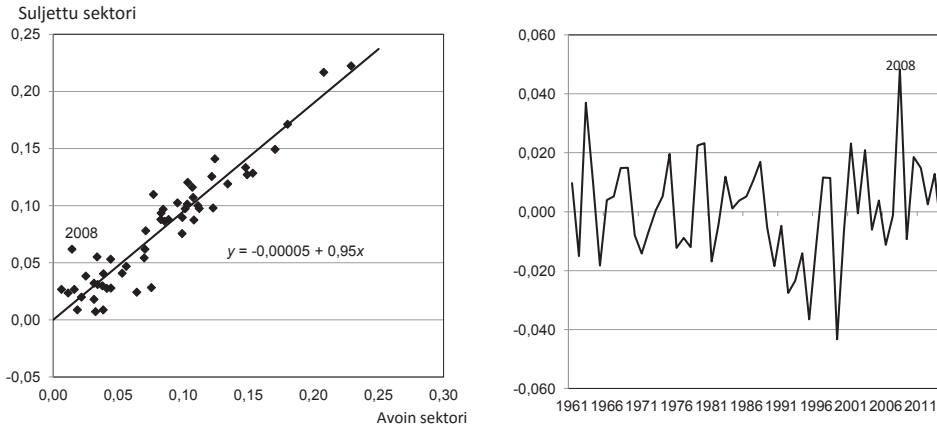
Edellä palkkamaltilti on määritelty avoimen sektorin avulla, mikä on EFO-mallin hengen mukaista. Koska työvoimakustannusten ja myös funktionaalisen tulonjaon muutokset ovat olleet avoimella ja suljetulla sektorilla pitkälti samankaltaisia (kuvio 2), voidaan päätellä, että tulopolitiikan kauden periodisointi olisi ainakin tärkeimpien ajanjaksojen osalta ollut samanlainen, vaikka palkkamaltilti olisi määritelty koko yrityssektoria tai jopa vain suljettua sektoria käyttämällä. Ajanjakso 1995–2007 pysyy palkkamaltilin ajanjaksona, vaikka tarkasteluun lisättäisiin työvoimakustannusten kehitys suljetulla sektorilla.

Kuvion 8 ja myös kuvion 2 perusteella työvoimakustannusten nousu suljetulla sektorilla on ollut ajanjaksolla 2008–2014 kuitenkin jonkin verran nopeampaa kuin avoimella sektorilla. Avoimella sektorilla nousuvauhti oli noin 2 prosenttia vuodessa, suljetulla sektorilla hieman yli 3 prosenttia vuodessa. Toisin kuin avoimessa sektorissa, suljetulla sektorilla palkkojen osuus ei laskenut vuonna 2010 vaan nousu jatkui. Noususta huolimatta palkkojen osuus suljetulla sektorilla on historiaan verrattuna kuitenkin pysynyt matalana.

Elektroniikkateollisuus ja solidaarisen palkkapolitiikan perinne

Edellä esitetyissä tarkasteluissa tehtiin yksi oleellinen valinta, kun elektroniikkateollisuus eli Nokia jätettiin pois tulopolitiikan aikakaudta periodisoitaessa. Päätöstä kuitenkin tukivat tilastolliset tarkastelut. Niiden perusteella suomalainen ay-liike ei ole palkkavaatimuksia asettaessaan ottanut huomioon elektroniikkateol-

Kuvio 8. Yhteisintegroituusrelaatio ja suljetun sektorin työvoimakustannusten muutosten poikkeama yhteisintegroituusrelaation mukaisesta kustannuskehityksestä 1962–2014

lisuuden erittäin voimakasta työn tuottavuuden kasvua ja siihen liittynyttä erittäin hyvää kannattavuuden tasoa. Tämä voidaan tulkita siten, että ay-liikkeen käyttäytyminen on ollut sopu-soinnussa solidaarisen palkkapolitiikan perinteen kanssa. Solidaarinen palkkapolitiikka voidaan määritellä useammallakin tavalla, mutta tässä sillä tarkoitetaan samansuuruisiin suhteellisiin muutoksiin perustuvia palkankorotuksia eri sopimus- tai toimialoilla.

Vaikka solidaarista palkkapolitiikkaa voidaan puolustaa oikeudenmukaisuusnäkökohdilla, sille löytyy myös puhtaasti taloudelliset perustelut. Sen keskeiset arkkitehdit, Gösta Rehn ja Rudolph Meidner painottivat taloudellisia tekijöitä. Heidän mukaansa solidaarinen palkkapolitiikka tukee sellaista talouden rakennemuutosta (taantuvien alojen korvautumista kasvavilla aloilla), joka viime kädessä koituu paitsi kansantalouden myös kansalaisten eduksi. Osa työvoimasta saattaa tulla solidaarisen palkkapolitiikan takia ylihinnoitelluksi, mutta he voivat siirtyä aktiivisen työvoimapolitiikan tukemana talouden kasvaville aloille.

Solidaarinen palkkapolitiikka johtaa siihen, että korkean työn tuottavuuden omaavissa yrityksissä palkansaajat tyytyvät vapaaehtoisesti vähempään kuin he yrityksen maksukyvyyn perusteella voisivat saada. Tämän seurauksena näissä yrityksissä kannattavuus voi nousta erittäin hyväksi. Meidner käyttää ilmaisua ”ylivoitot” kuvaamaan tällaista tilannetta (esim. Meidner 1980). Parhaassa tapauksessa yritykset käyttävät ylivoitot työllisyyttä lisääviin ja talouden rakennetta vahvistaviin investointeihin, mikä osaltaan perustelee ammattiyhdistysliikkeen tuen solidaariselle palkkopolitiikalle. SAK perusteli *Sovitaan yhdessä* -asiakirjassa tukeaan koko kansantalouden tuottavuuskasvuun perustuvaa euroajan palkanormia solidaarisen palkkopolitiikan periaatteen mukaisesti (SAK 2001, 36): ”Palkkojen yleinen nousu tulee mitoittaa kansantalouden keskimääräisen työn tuottavuuskasvun perusteella, toimialasta ja sen tuottavuuskasvusta riippumatta. Nopeasti kasvavan alan hyvän kannattavuuden tuomia tuloja voidaan käyttää alan tutkimus- ja kehit-

tämistöimintaan, investointeihin ja uusia työpaikkoja luovaan tuotannon laajentamiseen.”

Edellä esitettyjen tarkastelujen perusteella suomalainen ay-liike ei ole palkkavaatimuksia asettaessaan reagoinut elektroniikkateollisuudessa syntyneisiin ylivoittoihin. Solidaarisen palkkapolitiikan hengessä se tuki elektroniikkateollisuuden kasvua. Solidaarisen palkkapolitiikan yhdistyminen palkkamalttiin on yhdistelmä, joka voi synnyttää keskimääräistä enemmän ylivoittoja. Tästä ajanjakso 1995–2007 on paras mahdollinen esimerkki.

7. Johtopäätöksiä

Suomalaisen tulopolitiikan aikakautta jaksottaessani olen erottanut kolme poikkeuksellista ajanjaksoa. Niistä kaksi ajoittuu tulopolitiikan alkuvuosiin. Ajanjaksoa 1962–1974 voi luonnehtia tietyn varauksin palkkamaltilin ajanjaksoksi ja ajanjaksoa 1975–1977 poikkeuksellisen voimakkaan palkkainflaation ajanjaksoksi. Vuodet 1995–2007 muodostavat toisen palkkamaltilin ajanjakson. Näinä periodeina funktionaalisen tulonjaon muutokset poikkesivat tavanomaisista. Koska oletin, että suomalainen ay-liike voi vaikuttaa funktionaaliseen tulonjakoon, näiden kolmen ajanjakson voi tulkita kuvastavan tavallisuudesta poikkeavaa käyttäytymistä. Palkkamaltilin ajanjaksoilla palkkojen osuuden nousu on ollut tavanomaista vähäisempää tai lasku tavanomaista suurempaa.

Tuorein palkkamaltilin ajanjakso 1995–2007 ajoittuu Suomenkin lähihistorian kannalta oleelliseen EU:n kehitysvaiheeseen: Euroopan rahataloudellisen integraation tiivistymiseen ja siihen liittyneeseen alhaisen inflaation tavoittelamiseen. Suomalainen ay-liike mukautui alhaisen inflaation maailmaan. Keskeisenä välineenä toimivat keskitetyt tulopoliittiset ratkaisut.

Ajanjakson ensimmäistä tulopoliittista ratkaisua oli voimakkaasti ajamassa vuoden 1995 alkupuolella toimintansa aloittanut Paavo Lipposen ensimmäinen hallitus. Pääministeri Lipponen halusi Suomen olevan osa tiivistyvää eurooppalaista poliittista ja taloudellista integraatiota, ja niin halusi myös suomalainen ay-liike. Ajanjaksolla 1995–2007 solmittiin kaiken kaikkiaan viisi keskitettyä ratkaisua, kaksi kertaa (vuosina 2000 ja 2007) käytiin liittokierros.

Suomalaisessa ay-liikkeessä 1990-luvun puolivälissä tapahtunut ajattelutavan muutos oli merkittävä. Tuolloin irtaannuttiin devalvaatiosyklin mukaisesta käyttäytymisestä eikä reagoitu lamavuosina tapahtuneeseen palkkojen osuuden laskuun, jonka yksi oleellinen syy oli lamavuosina tapahtunut markan arvon heikkeneminen. Siksi 1990-luvun alun lamavuosina tapahtunut palkkojen osuuden lasku vakiintui aiempaa selvähkösti alemmalle tasolle vuoteen 2008 asti.

Ajanjakso 2008–2014 on erityinen, koska se sisältää poikkeuksellisen pahan ja pitkän talouskriisin. Funktionaalisen tulonjaon muutosten perusteella ajanjakso ei kuitenkaan muodosta poikkeuksellista ajanjaksoa, jos vertailukohtana käytetään keskimääräisiä muutoksia tehdasteollisuudessa, joka ei sisällä Nokiaa. Ajanjakso poikkeaa ajanjaksosta 1995–2007 siinä, että ajanjakson alussa palkankorotukset perustuivat liittokohtaisiin sopimuksiin. Niiden takia työvoimakustannukset nousivat erityisesti suljetulla sektorilla tavallista voimakkaammin. Ne eivät kuitenkaan ole olleet keskeisin yksikkötyökustannusten nousun syy vaan tuotannon romahduksesta johtunut työn tuottavuuden romahdus.

Sen tähden ajanjaksoa 2008–2014 ei voi luonnehtia paluuksi devalvaatiosyklin aikaan. Liittokierros kuitenkin osoitti, ettei ole yhden-

tekevää sovitaanko palkoista keskitetysti vai liittokohtaisesti. Suomalaisen tutkimusten perusteella sopimuskorotukset ovat liittokoh-
taisissa ratkaisuissa yleensä olleet korkeampia (Piekkola ja Marjanen 2003; Alho 2004; Uusi-
talo 2005).

Edellä painottamassani ay-liikkeen käyttä-
tymisen muutoksessa korostuu palkansaajakes-
kusjärjestöjen rooli. Pitkälti niiden vaikutuk-
sesta alhaisen inflaation tavoite omaksuttiin
laajemminkin ay-liikkeessä. Utta Suomen
mallia hahmotettaessa otetaan joko suoraan tai
epäsuorasti kantaa tämänkaltaiseen työmarkki-
nakeskusjärjestöjen huomattavaan vaikutusval-
taan.

Pääministeri Sipilän pyrkimys saada aikaan
yhteiskuntasopimus on osoittautunut paitsi
haasteelliseksi myös vaiherikkaaksi tehtäväksi.
Prosessin aikana on tapahtunut yksi muutos,
joka ei voi olla vaikuttamatta työmarkkinakes-
kusjärjestöjen rooliin palkoista Suomessa tule-
vaisuudessa sovittaessa. Elinkeinoelämän kes-
kusliitto on muuttanut sääntöjään siten, ettei se
enää ole työmarkkinaneuvotteluissa allekirjoit-
tava osapuoli. Sääntömuutoksen jälkeen työ-
markkinakeskusjärjestöjen merkitys palkkarat-
kaisuja tehtäessä ei voi säilyä entisellään. □

Kirjallisuus

- Alho, K. (2004), ”Kansallinen palkanmuodostus glo-
baalin talouden oloissa”, teoksessa Alho, K. ja
Pekkarinen, J. (toim.), *Sovitaan palkoista – palk-
kaneuvottelut puntarissa*, Taloustieto Oy, Helsin-
ki.
- Aukrust, O. (1970), ”PRIM I: A Model of the Price
and Income Distribution of an Open Economy”,
The Review of Income and Wealth 16: 51–78.
- Blanchflower, D. ja Oswald, A. (1994), *The Wage
Curve*, The MIT Press, Cambridge, Massachu-
setts.
- Blanchflower, D. ja Oswald, A. (1995), ”An Intro-
duction to the Wage Curve”, *The Journal of Eco-
nomic Perspectives* 9:153–167.
- Böckerman, P. ja Maliranta, M. (2012), ”Globaliza-
tion, creative destruction, and labour share
change: Evidence on the determinants and
mechanisms from longitudinal plant-level data”,
Oxford Economic Papers 64:259–280.
- Edgren, G., Faxén, K.-O. ja Odhner, C.-E. (1973),
Lönebildning och samhällsekonomi, Rabén&Sjö-
gren, Stockholm.
- European Commission (2002), ”The euro area in the
world economy - developments in the first three
years”, Commission Communication COM
(2002)332, 19.6.2002.
- Gulan, A., Haavio, M. ja Kilponen, J. (2014), ”Kiss
me deadly: From Finnish Great Depression to
Great Recession”, Bank of Finland Research
Discussion Papers 24.
- Hynninen, S.-M. ja Maczulskij, T. (2013). ”Spot
market wages, implicit contracts and techno-
logical change: skill-level evidence in Finland”,
Applied Economics 45: 2715–2723.
- Koltai, G. (2013), *Benchmarks for the assessment of
wage developments*, European Economy, Occa-
sional Papers 146.
- Korkman, S. (1980), *Exchange Rate Policy, Employ-
ment and External Balance*, Bank of Finland
B:33, Helsinki.
- Korpinen, P. ja Kykkänen, S. (1974), ”Suomen Pan-
kin valuuttakurssipolitiikka 1945–1973”, *Työvä-
en taloudellinen tutkimuslaitos, Katsaus* 2: 22–37.
- Kuusterä, A. ja Tarkka, J. (2012), *Suomen Pankki
200 vuotta Osa II*, Otava, Helsinki.
- Kyyrä, T. (1999), *Post-Unemployment Wages and
Economic Incentives to Exit from Unemployment*,
VATT Tutkimuksia B56, Helsinki.
- Kyyrä, T. ja Maliranta, M. (2008), ”The micro-level
dynamics of declining labour share: lessons from
the Finnish great leap”, *Industrial and Corporate
Change* 17:1147–1172.
- Layard, R., Nickell, S. ja Jackman, R. (1991), *Unem-
ployment*, Oxford University Press, Oxford.

- Liinamaa, K. (1972), ”Tulopoliittiset järjestelmät ja vakautus”, Jyväskylän Talvi 1972: Tulopoliitiikka ja työtaistelut, Jyväskylä 1972.
- Lipponen, P. (2014), *Murrosten aika: muistelmat 1975–95*, WSOY, Helsinki.
- Meidner, R. (1980), ”Några funderingar kring den solidariska lönepolitikens framtid”, teoksessa Meidner, R. (1984), *I arbetets tjänst*, Tidens förlag, Tukholma 1984.
- Nijkamp, P. ja Poot, J. (2005), ”The Last Word on the Wage Curve”, *Journal of Economic Issues* 19: 421-450.
- Parjanne, M-L. (1997), *Työmarkkinat murroksessa*, ETLA Sarja B 135, Helsinki.
- Pekkarinen, J. ja Vartiainen, J. (1995), *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*, toinen painos, WSOY, Juva.
- Pekkarinen, T. (2001), ”The Wage Curve: Evidence from the Finnish Metal Industry Panel Data”, *Finnish Economic Papers* 14:51-60.
- Piekkola, H. ja Marjanen, R. (2003), *Palkoista sopiminen ja palkkaliikuma: Tulopoliitiikan uudet kulissit*, ETLA Sarja B 202, Helsinki.
- Rowthorn, R. E. (1977), ”Conflict, Inflation and Money”, *Cambridge Journal of Economics*, 1:215-239.
- SAK (1991), ”Sopimuspoliittinen selonteko”, SAK:n 14. edustajakokous, SAK, Helsinki.
- SAK (2001), *Sovitaan yhdessä*, SAK, Helsinki.
- Sauramo, P. (2004a), ”Palkkanormit ja palkanmuodostus Suomessa: kokemuksia ja tulevaisuuden näkymiä”, teoksessa Alho, K. ja Pekkarinen, J. (toim.), *Sovitaan palkoista – palkkaneuvoittelut puntarissa*, Taloustieto Oy, Helsinki.
- Sauramo, P. (2004b), ”Palkkanormit suomalaisessa tulopoliitiikassa: valikoiva katsaus”, Palkansaajien tutkimuslaitos, Työpapereita 206.
- Sauramo, P. (2004c), ”Palkkanormit ja palkanmuodostus Suomessa”, Palkansaajien tutkimuslaitos, Työpapereita 207.
- TUPOSETO (1995), ”Inflaatioreportti”, Tulopoliittinen selvitystoimikunta 5.4.1995. Helsinki.
- Uusitalo, R. (2005), ”Do Centralized Bargains Lead to Wage Moderation? Time-Series Evidence from Finland”, teoksessa Piekkola, H. ja Snellman, K. (toim.), *Collective Bargaining and Wage Formation*, Physica-Verlag, Heidelberg.

Liite Estimointitulosten robustisuus

Yksinkertaisin tapa tarkastella edellä esitettyjen tulosten riippuvuutta estimointiperiodin pituudesta on vaihdella estimointiperiodia ja tarkastella palkkakäyrän ja dynaamisen yhtälön parametrien muutoksia. Havaintojen lukumäärän vähäisyys hankaloittaa kuitenkin tällaisia tarkasteluja. Jos estimointiperiodia lyhennetään ajanjaksoksi 1962–2000, voidaan yrittää arvioida, onko 2000-luvun alussa eli euroaikakaudella tapahtunut huomionarvoisia muutoksia.

Estimointiperiodin lyhentäminen vaikuttaa tuloksiin siten, että palkkakäyrän olemassaolo yhteisintegroituusrelaationa ei ole yhtä selvää kuin pidempää estimointiperiodia käytettäessä. Jos lähdetään siitä, että yhteisintegroituusrelaatio estimoituu, saadaan seuraavat tulokset.

$$\ln(WL/PQ) = 4,26 - 0,0746\ln(U)$$

$$(0,021)$$

$$\Delta \ln(WL/PQ)_t = -0,01 - 0,37(\ln(WL/PQ - 4,26 + 0,0746\ln(U))_{t-1} - 0,08\ln(U)_{t-1} + 0,25\Delta \ln(WL/PQ)_{t-1})$$

$$(-1,4) \quad (-2,9)$$

$$(-2,4) \quad (2,3)$$

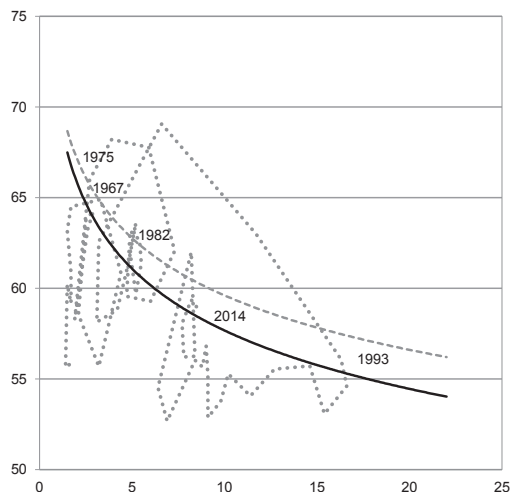
$$R^2 = 0,60.$$

Estimointiperiodin lyhentäminen ei vaikuta joihinkin perustuloksiin ollenkaan. Esimerkiksi palkkakäyrän kaltevuus eli palkkojen osuuden jousto työttömyysasteen suhteen pysyy suunnilleen ennallaan, eivätkä dynaamisen yhtälönkään parametrit juuri muutu.

Huomionarvoisin muutos on palkkakäyrän sijainnin nouseminen. Tulosta voi tulkita siten, että nykyään ay-liike hyväksyy tietyllä työttömyyden tasolla aiempaan pienemmän palkkojen osuuden. Palkkakäyrän laskulle voi periaatteessa olla useita syitä, joista yksi huomionarvoinen vaihtoehto on ay-liikkeen neuvotteluvoiman lasku.

Laskua havainnollistaa oheinen kuvio. Esimerkiksi 10 prosentin työttömyysasteen tasolla tavoitteellinen palkkojen osuus on nykyään noin 2 prosenttiyksikköä aiempaa matalampi. Dynaamisen palkkayhtälön perusteella palkkavaikutus on noin 0,6 prosenttiyksikköä. Kumulaatiivinen palkkakäyrän laskun vaikutus voi olla oleellinen.

Liitekuvio. Palkkakäyrä 1962–2014 ja 1962–2000.

Artikkelissa esitetty analyysi on partiaallinen, koska työttömyyden kehitys on otettu annettuna. Se voidaan endogenisoida, jolloin voidaan myös määrittää funktionaalisen tulojaon ja työttömyyden makrotaloudelliset tasapainotilat. Tällainen tarkastelu ei korvaisi vaan täydentäisi edellä esitettyjä tarkasteluja.

Endogenisointi voidaan tehdä useammalla mahdollisesti eri teoriaperinteitä kuvastavalla tavalla. Taloustieteen valtavirtaa hyödynnettäessä kuvioon 4 voitaisiin lisätä uusklassinen työvoiman kysyntäkäyrä. Jälkikeynesiläiseen perinteiseen tukeuduttaessa siihen lisättäisiin kokonaiskysyntää kuvastava käyrä.